

Laimutis Vasilevičius

Panevėžio akmenys

Panevėžys
2014

UDK XXX(XXX.X)

Pa-xxx

Leidinį remia:

ISBN XXX-XXX-XXXX-XX-X

© Laimutis Vasilevičius, 2013

© UAB “Reklamos forma”, 2014

Panevėžio akmenys

Panevėžio mieste yra išlikusių keletas šventųjų akmenų. Jie tebesaugo užmirštųjų Dievų vardus, lietuvišką pasaulėvaizdį, senąsias sakmes. Deja daug garbintų akmenų pražuvo, buvo suskaldyti, sunaikinti, paskandinti. Ir dabar žmogus, radęs šventą akmenį, parsivelka į savo kiemą, kolekcionuoja, parduoda, be gailesčio sunaikindamas savo giminės šimtametę šventvietę...

Klasikinių ugnies aukurų yra sukrovę Panevėžio romuviai (Pav. 1, 2, 3, 5). Ant ugnies aukuro per apeigą kuriama ugnis, kuri laikoma Gabijos įsikūnijimu (Pav. 6). Ugnis virš aukuro skirta Dangaus Dievams, ji palaiko

Pav. 1 Dagotuvų (Žemynos) aukuras

Pav. 2 Vasarvydžio (Laimos) aukuras

Pav. 3 Šventibrasčio aukuras

Pav. 4 Pirties krūsnis Grinkų kaime

Pav. 5 Įstros aukuras

Pav. 6 Apsivalymas aukuro ugnimi

Pav. 7 Įgriuvusi pirties krūsnis

žmonių ryšį su jais. Ugnelė apvalo žmogų nuo blogų minčių, nesėkmių.

Pirties krūsnyje dega kitokia, požemio ugnis. Senoje pirtelės vietoje išliko įgriuvusi krosnis, joje buvo kūrenama žemės ugnis. Vaikams pasakodavo, kad krūsnių skylė, kurioje ruseno žarijos yra skylė į pragarą (Pav. 4, 7). Kartais požemio dievas Vėlinas iškiša savo akmeninę gal-

vą, kad pažiūrėtų, kaip žmonės gyvena... (Pav. 8)

Mieste yra apie dešimt dubenuotųjų akmenų,

Pav. 8 Šimonių požemio dievas (A.Stalilionio nuotrauka)

Pav. 9 Plukių gatvės aukuras

vadinamų aukštaitiškaisiais aukurais, kuriuose buvo aukojamos birios ir skystos aukos. Seniausias guli prie Plukių senkapių (Pav. 9). Kiti, prisiglaudę kiemuose, patvoriuose (Pav. 10, 12), saugo senelių rankų šilumą. Aukštaitiškųjų aukurų yra įvairių formų, spalvų, su skirtingais ženklais. Trikampės formos dubenuotas akmuo buvo mūrijamas į pamatą trobos kerčioje, kur iš dubenėlio lakindavo žalčius. Tokie akmenys vadindavosi „Kertiniais akmenimis“. Skulptorius A. Pajuodis 2005 m. iškalė modernų aukštaitiškąjį aukurą, pavadinęs jį „Kertiniu akmeniu“, papuošė Senvagės pakrantę (Pav. 13).

Pav. 10 Daukanto gatvės aukuras

Pav. 11 Diamedis šalia juodojo akmens

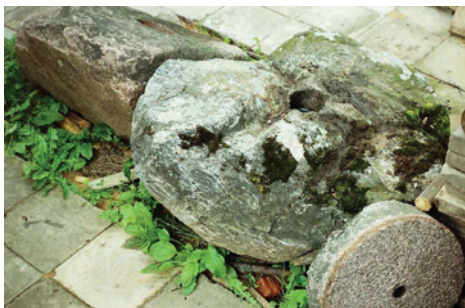

Pav. 12 Jaunimo gatvės aukurai

Pav. 13 Senvagės „Kertinis akmuo”. Skulptorius A. Pajuodis

Bene įspūdingiausias aukštaitiškasis aukuras, skirtas aukojimo apeigoms, su iškaltais latakėliais, saugomas Panevėžio Kraštotyros muziejaus kiemelyje (Pav. 14). Kitas didesnis aukuras su trimis latakais guli „Romantic“ viešbučio kiemelyje.

Pav. 14 Muziejaus aukuras su latakėliais

Taip pat yra aukštaitiškų aukurų su iškaltu dubenėliu ir Laimos šluotele (Pav. 15, 16, 17, 18). Tai – Laimės aukurai. Toks yra Žaliosios girios Laimės aukuras su „šluotele“ iš dešinės pusės (Pav. 17). Kitas Laimės aukuras įmūrytas į varpinės pamatą Pajstrio bažnyčios šventoriuje (Pav. 18). Ir dabar, uždėjęs ranką, gali paprašyti deivės Laimos pakeisti likimą. Medinėje bažnytėlėje geraširdis kunigas *laimina* vaikus, jaunuosius...

Pav. 15 Deivė Laima

Pav. 16 Laimos šluotelės

Pav. 17 Žaliosios girios Laimos aukuras su deivės šluotele

Pav. 18 Į Pajstrio bažnyčios varpinės pamatą įmūrytas Laimos aukuras su deivės šluotele

Pav. 19 Pumpėnų gydantis moteris Laimės akmuo

Pav. 20 Pažibų Laimės akmuo

Pumpėnų kapinėse vietoje antkapio tebestovi stebuklingas Laimos akmuo. XIX amžiuje rašyta, kad jis gydė visas moteriškas ligas (Pav. 19). Dabar jau dingęs Pažibų stebuklingas, gydantis akmuo, gulėjo prie Nevėžio (Pav. 20).

Pav. 21 Žalčių vestuvės

Pav. 22 Lietuvos karininkų paradinis diržas su Vėlino (žaltys) ir Deivės (kryžma) simboliais

Panevėžys apsuptas drėgnų miškų, kuriuose žalčiai vis dar kelia vestuves (Pav. 21). Kartais pats Vėlinas pasiversdavo žalčiu. Ant Lietuvos karininkų paradinių diržų pavaizduotas Vėlinas (žalčiukas) ir Deivė (kryžma). Gal būt ornamentas išsaugojo žinią apie užmirštas Dievų vestuves (Pav. 22). Karininkai nepamiršo, kad Vėlinas buvo ne tik amatų, bet ir karinio meno, karinės klastos mokytojas. Prisiekdami kariai bučiuoja vėliavą, nulenkdami galvas Vėlinui, vėlėms (Pav. 23). Ne veltui kryžiuočiai rašė, kad lietuviai eina į mūšį su numirėliais. Metraštininkas, o gal vertėjas suklydo, mes į mūšį ėjome su vėlavomis, su vėlėmis ir buvome neįveikiami.

Pav. 23 Karių priesaika Skaistakalnyje (fotografija iš autoriaus archyvo)

Apie žalčius pasakojama, kad jie teikia gerovę namams, kuriuose gyvena. Tie namai yra laimingi, į juos netrenkia žaibas, aplenkia ligos, geriau auga gyvuliai. Žalčiai draugaudavo su vaikais, miegodavo vienoje lovoje, valgydavo iš vieno indo, kartu žaisdavo. Jei koks vaikas žaltį nuskriausdavo, tai žaltys jam nekeršydavo. Pamenu senelio pasakojimą, kaip per šienapjūtę į talką suvažiavo sūnūs su marčiomis iš miesto. Naktį bemiegant pas vieną į lovą įlindo žaltys pasišildyti. Ryte, radusi žaltį lovoje, marti baisiai išsigando. Vienais naktiniais, klykdama išlėkė į kiemą ir sukėlė daug juoko visai giminei. Žalčių nedievinio, jie buvo tik Dievų pasiuntiniai. Žalčius žmonės gerbė, maitino. Kai mano sode apsigyveno žalčiai, labai sumažėjo pelių.

*Oi tu Žalty Žaltinėli
Dievų siuntinėli,
Vesk mane in kalnelį
Pas mielą Dievelį.*

(Lietuvių liaudies daina)

Pav. 24 Žalčio apjuostas aukuras stovi prie Kraštotyros muziejaus

Šalia pagrindinio Panevėžio Kraštotyros muziejaus įėjimo guli kitas nepaprastas aukštaitiškasis aukuras, apjuostas žalčio (Pav. 24). Žalčiukas, plaukiantis tarp bangų, yra ant akmens A.Smetonos gatvėje (Pav. 25). Prie Marnakos upelio skulptorius A.Jonušis rado antrąją Vyžo galvą, ji šiuo metu įmūryta į Laimos aukurą (Pav. 26). (Pirmoji Vyžo galva įmūryta į Vyžuonų bažnyčios sieną.) Literatūroje minima, kad be kitų šventviečių, prie Nevėžio būta Vyžo šventyklos. Pušyno gatvėje, sveikatingumo centre „Vidmavita“, stovi sukrautas Aušauto (Aušlavio), visų žalčių Dievaičio, grąžinančio sveikatą, aukuras (Šiuo metu perkeltas į Tarnagalą).

Pav. 25 A.Smetonos gatvės žaltys

Pav. 26 Marnakos Vyžas

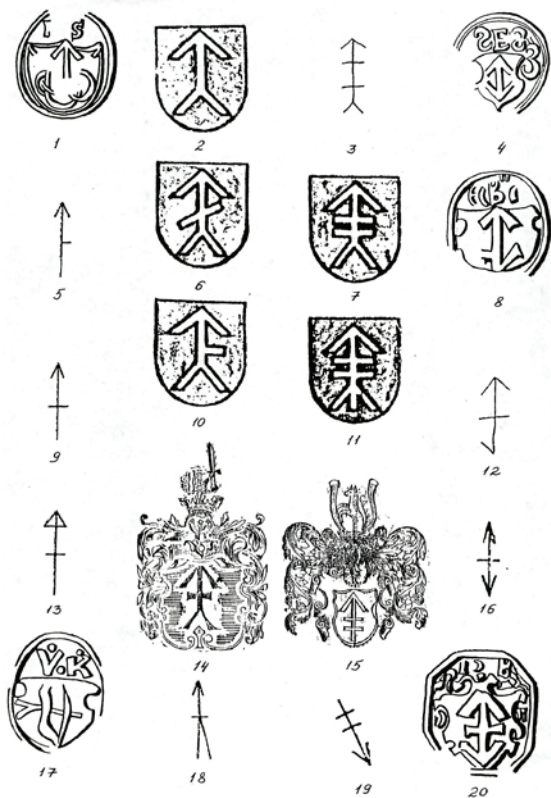
Pav. 27 Raudonas Perkūno aukuras

Žemių ribas ir priesaikas saugojo Dievas vykdytojas – Perkūnas. Jam skirti aukštaitiškieji aukurai būna ryškiai raudonos spalvos. Vienas jų guli A.Smetonos gatvėje (Pav. 36), kitas Berčiūnuose (Pav. 27). Klaipėdos ir

Vilniaus gatvių išsišakojime, prie Kolegijos, P.Plechavičiaus skverelyje miestą saugo R.Antinio sukurtas varinis Perkūnas (Pav. 28). Kartais virš namo galima pamatyti prikalta Perkūno strėlę. Seniau šis ženklas rodė kario trobą (Pav. 29, 30, 31). Ant Perkūnui skirtų akmenų – riboženklių būdavo iškalama strėlė arba trys sukryžiuotos strėlės – Perkūno skydas (Pav. 32). Daugelio bajorų herbus puošia karo dievo – Perkūno strėlės (Pav. 33).

Pav. 28 Panevėžio P.Plechavičiaus skverelyje stovi 1998 metų Roberto Antinio skulptūra „Legenda“

Pav. 33 Perkūno strėlės LDK didikų herbuose

Perkūno strėlės LDK didikų herbuose:

1. Petro Sutlijevskio herbinis antspaudas, 1635 m. (pagal A.Citau).
2. Vijukų – Kojelavičių herbas. (pagal A.Rimšą)
3. Herbinis ženklas ir data, 1814, iškalti ant Šešuolių akmens. (pagal R.Matulį).
4. Grigorijaus Valavičiaus herbinis antspaudas, 1554 m. (pagal A.Citau).
5. Kasmauskų herbinis ženklas. (pagal E.Gudavičių).
6. Beresnevičių herbas. (pagal E.Rimšą).
7. Skorulskių, Blusių herbas (pagal E.Rimšą).
8. Juozapo Vasilevičiaus 1558 herbinis antspaudas. (pagal A.Citau).
9. Rimvydų, Mickevičių – Tolutavičių, Sipavičių herbinis ženklas. (pagal E.Gudavičių).
10. Volskių herbas. (pagal E.Rimšą).
11. Strėlės (Kosceša) herbą naudojo Beresnevičiai, Volskiai, Pukštos – Klausgailaičiai, Vijukai – Kojelavičiai. (pagal E.Rimšą).
12. Herbinis ženklas iškaltas ant Aukštadvario akmens. (pagal R.Matulį).
13. Varanavičių herbinis ženklas. (pagal E.Gudavičių).
14. Chodkevičių herbas. (pagal J.Liškevičienę).
15. Lapino (Lis) herbą 1413 m. Heroldėje gavo Sunigaila. Nau-
dojo Svirikiai, Blusiai, Sapiegos (smolenskiečiai), Golkantai, Jovaišos,
Medekšos, Volanai. (pagal J.Liškevičienę).
16. Algirdo herbinis ženklas. (pagal E.Gudavičių).
17. Vavryneco Kirnažickio herbinis antspaudas, XVI amžiaus
pabaiga.
18. Kęstartų herbinis ženklas. (pagal E.Gudavičių).
19. Romano Svyriečio herbinis ženklas, 1433-1434m. (pagal
E.Gudavičių).
20. Stanislovo Klemanto 1562m. herbinis antspaudas. (pagal
A.Citau).

Pav. 29 Kario namą žymi Perkūno strėlė

Pav. 30 Perkūno strėlės puošia kario namą

Pav. 31 Akmuo su iškaltu Perkūno skydu

Pav. 32 Perkūno skydą puošia trys sukryžiuotos strėlės

Naujamiesčio karaimų kapuose yra paminklų, paženklintų Perkūno ir Pergalės deivės Aušrinės simboliais (Pav. 34, 35). Užrašas ant vieno antkapio skelbia: „Čia guli karys, kuriam nebuvo lygaus mūšio lauke“. Tai didžiausios XVI amžiaus karaimų kapinės Europoje.

*Balta kumelė per dangų lekia
Pro karaimo užmirštą kapą.
Aušrinės ženklą karčiais paliečia,
Lietuvą ginti karžygį kviečia.*

Pav. 34 Perkūno skydas ženklina karaimo kario kapą (S.Kurnicko nuotrauka)

Pav. 35 Aušrinės (Auseklio) ženklas puošia karaimo kapą (S.Kurnicko nuotrauka)

Perkūnui skirti aukurai kalami iš raudono granito (Pav. 27, 36), o žemės dievams (Žemynai, Vėlinui) statomas juodas akmuo (Pav. 11).

Pav. 36 Šiuolaikinis Perkūno aukuriukas (Skulptorius G.Galiauskas)

Prie Nevėžio yra išlikę retų akmenų, vadinamų Saulės laiveliais (Pav. 37, 38, 39). Laivelio formos dubenuotieji akmenys labai panašūs į milžiniškus laivelinius kirvukus. Šie reti lietuvių religijos šventieji akmenys rasti Pamūšės, Ažuolynės kaimuose (Pav. 40) ir Panevėžyje (Pav. 41, 42, 43). Kadangi akmeniniai laiveliai iš senųjų šventviečių jau perkelti į naujas sodybas, todėl ankstesnės jų lokalizacijos ištirti nepavyko. Spėjama, kad akmeniniai laiveliai buvo šalia vandens telkinių.

Pav. 37 Indų mitologijoje Saulė yra Dievas SURJA – vyras

Pav. 38 Medinė Saulė (Rokiškio muz.)

Pav. 39 Pamūšės kaimo akmeninis laivelis

Pav. 40 Ažuolynės kaimo laivelis – aukuras

Pav. 41 Panevėžio Marijonų gatvės akmuo su laiveliu

Pav. 42 Panevėžio Jaunimo gatvės laivelis – aukuras

Pav. 43 Panevėžio Skaistakalnio Saulės kalnelis
(G.Kudirkos nuotrauka)

Akmeninių laivelių kalimo technologija ir dubens poliravimas panašus į neolito kovos kirvelių! „Laiveliai“ yra dideli, plokšti akmenys 0,85–1,5 metro ilgio, 0,45–0,7 metro pločio, 30–45 cm storio. Labai aiškiai ištašyti „laivelių“ galai, lygiai nupoliruota plokštuma, laivelio ašies centre iškaltas 11–20 cm pločio ir 7–12 cm gylio smailiadugnės dubuo. „Laivelių“ šonai yra siaurėjantys, ilgis dvigubai didesnis nei plotis.

Pirmąsias girnapuses girnakaliai pradėjo kalti XI–XII amžiais. Galime daryti prielaidą, kad Saulės laiveliai turėjo būti kaldinami prieš išstumiant Saulę iš lietuviškų Dievų panteono. Indų dievo Surjos ir mūsų Saulės atvaizdai labai panašūs. Bet lietuviai išsaugojo Saulės mo-

tulės įvaizdį. Tuo tarpu slavų mitologijoje Saulės dievas – jau vyras.

Dubenuotųjų akmenų datavimas yra problematiškas. Stambių akmenų apdorojimas metaliniais kaltais išplito akmeninių pilių statymo laikotarpiu, XIII–XIV amžiais. XVI a. viduryje į gatvinius kaimus keliami gyventojai, kartu su savo trobesiais ir kitu turtu perkėlė ir aukštaitiškuosius aukurus. Tai rodo, kad dubenuotieji akmenys buvo nukalti žymiai anksčiau. V.Vaitkevičius rašo, kad „Valakų reforma XVI viduryje laikytina vienu svarbiausių chronologinių taškų akmenų su dubenimis istorijoje. Akmenys su smailiadugniais dubenimis netolygiai pasiskirsto XV–XVI a. naujai arba pakartotinai apgyvendinamose Šiaurės Lietuvos vietovėse“ (V.Vaitkevičius, 2006, 17psl.).

Ant akmeninio laivelio iškaltas taisyklingo apskritimo formos dubenėlis primena Saulę valtelėje. Jei dubenėlis prilytas, Saulės atšvaitą laivelyje gali pamatyti kiekvienas. Galbūt tai ir yra akmeninio laivelio paslaptis, apeiginis momentas.

Lietuvoje yra kita grupė šventųjų akmenų be kalimo žymių, vadinamų „auksinėmis valtimis“, „vario luoteliais“. N. Laurinkienė rašo, kad pirminėse mariose vaizduojamas laivelis nepaprastas. „Varia luotelis yra ne iš medžio, o iš vario. Tuo pabrėžiamas realijos nepaprastumas. Daiktas, ant kurio įsikuria žmogus, gali būti ir akmuo. Viename (dainos) variantų sakoma, kad ant pilko akmenėlio, apsupta iš visų pusių Dunojaus vandenų, sėdi mergelė“ (N.Laurinkienė, 51psl.).

Tokį akmenį – „auksinę valtį“ paprastai „saugo“ laumės. Pavyzdžiui, Užpalių piliakalnio papėdėje guli „Auksinė valtis“. Keliaudamas 2000 metų vasarą užrašiau sakmę: „Auksinė valtis buvo ant kalno ir ją saugojo laumės. Bet kartą plėšikai nuvijo laumes ir pabandė Auksinę valtį sudaužyti, tada ir valtis, ir plėšikai pavirto į akmenis“... Panaši legenda apie Lygamiškio piliakalnio akmenį. „Po akmeniu esanti auksinė eldija, kurią saugo laumės. Auksinė valtis kalne pakasta, reikėjo būtinai iškast ją iki gaidžių giedojimo. Kartą jos galą kasėjai jau apčiuopė, bet užgiedojo gaidžiai ir ji pavirto akmeniu.“ Sakmėse laivelio su pinigais pasirodymo laikas dažnai siejamas su kalendorine švente. Pasakojama, kad laivelis pasirodo per Jonines, Petrinių rytą ar „Šventą dieną per pusiaudienį“. Laiko faktorius yra savotiška nuoroda į laivelį, kaip kalendorinės šventės dalyvį, apeigos atributą.

Pav. 44 Paliūniškio miško akmuo su Saulės laiveliu

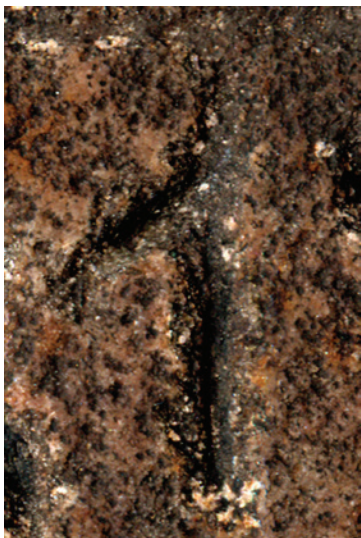
Auksinė valtis galėjo būti suvokiama kaip Saulės valtelė. Kartais vietoje Saulės valtį lydi užburtos mergelės, laumės. Siužetai panašūs. Valtelėje esantys auksiniai pinigai galėjo būti Saulės simbolis.

Pav. 45 Ženkilai, randami ant akmenų

Panevėžyje, Marijonų gatvėje, guli nedidelis akmuo su iškalta valtele (Pav. 41), kitas nedidelis akmuo su valtele ir saulute yra Paliūniškio miške (Pav. 44).

Daugiau ženklų akmenyse Panevėžyje nepavyko rasti (Pav. 45), tačiau pačioje miesto širdyje žaliuoja senasis Skaistakalnio parkas (Pav. 43). Kažkada čia būta Kęstučio dvaro, karinė bazė išliko iki mūsų dienų (Pav. 23). Ant Saulės kalnelių būdavo šventvietės – stebyklos. Didžiulis šventasis akmuo nuristas nuo kalno į Nevėžį. Dar ir dabar po vandeniu matosi ant jo kupros iškalta runa teiwaz, reiškianti „auką“ (Pav. 46). Išlikusi Skaistakalnio sėkmė pasakoja apie bajoraitę, kuri kasna-

Pav. 46 Runa teiwaz, reiškianti auką

kt laiveliu plaukia pas mylimąjį. Akmeniniai laiveliai ir Skaistakalnio sėklė susišaukia su Saulės mitu, kur kasnakt laiveliu Saulė keliauja per mirusiųjų šalį.

Pėduotųjų akmenų Panevėžyje nerasta, tačiau jų nemažai yra aplink Panevėžį. Žaliosios girios pašonėje stovi kelios Kašiaburio kaimo sodybos. Kaimą puošia šešių metrų aukščio ąžuolinis kryžius, pastatytas 1943. Makarauskų sodyboje, prie kūdros, stovi nedidelis akmuo su dviem pėdutėmis (Pav. 47). Toje kūdroje pievienės bandydavo vaikelių „pasigauti“. Tada piemenės dar

Pav. 47 Motinos ir vaiko pėdos ant Kašiaburio akmens

Pav. 48 Marijos ir kūdikėlio pėdos ant Burbiškių akmens

Pav. 49 Laumė (Viduramžių piešinys)

tikėjo, kad kūdikėliai kūdroje pagaunami.

Akmuo su panašiomis pėdutėmis įmūrytas į Burbiškių dvaro Marijos koplytstulpį (Pav. 48).

Panevėžyje neužmirštos laumės (Pav. 49). Ant Priepirčio akmens yra G. Galiausko iškalta Laumės pėda (Pav. 50). „Kai laumės ėjo į pirtį, tai ir įmynė.“ (*Lietuvių sakmė*) Bet tai ne moters, o paukštės pėda, tokia kaip ant garsaus Kiaužerių akmens (Pav. 51). Gal tai paleolito laikų Deivės paukštės pėdos?

Pav. 50 Priepirčio akmuo su laumės pėda

Pav. 51 Kiaužerių akmuo su paukštės pėda

Tos paukštės, kuri padėjo kiaušinį, kuris sudužo, o iš lukšto atsirado dangus, iš baltymo – jūros, iš trynio – žemė. Simbolinį pasaulio pradžios kiaušinį mušame per Velykas, atkartodami mitą. Birutės gatvėje, „Seklyčios“ kieme, stovi didelis akmuo, panašus į kiaušinį (Pav. 52). Smuklės savininkas jį vadina Kalės akmeniu. Čia vyksta vestuvių burtai: jaunasis prikla raktą prie atgimusio uosio, paskui veda nuotaką į smuklę ir bando ją pasodinti ant Kalės akmens. Jaunoji priešinasi, jaunikis mįslingai šypsosi, svečiai ploja...

Akmenys dažnai siejami su Velniu. Ant juodų akmenų būna „įspausti“ velnio pirštai (Pav. 53), velnio pėdos (Pav. 54). Akmenys su mažomis duobutėmis – tai seniausi paminklai, sietini su protėvių kultu. Pasakoją-

Pav. 52 Birutės gatvės akmeninis
kiaušinis

Pav. 53 Juodasis akmuo su
įspaustais Velnio pirštais

Pav. 54 Abukauskynės kaimo
akmuo su velnio pėda

Pav. 55 Senvagės Velnio krėslas

Pav. 56 Kranto gatvės iš Senvagės ištrauktas plokščias akmuo

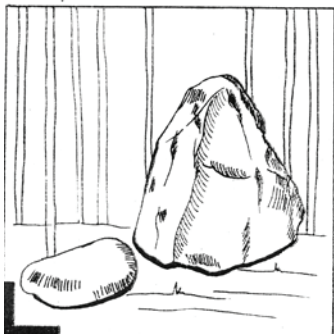
ma, kad seniau iškaldavo duobelę, jei reikėdavo ko nors paprašyti „Diedo“. Protėvių „Diedas“ žiūrėdavo per tą skylutę ir rūpinosi, kad giminėje būtų daug vaikų. Su laiku „Diedą“ pakeitė Vėlinas – Velnias, kuris ir dabar per Užgavėnės užkabinėja senbernius ir senmerges, baksnoja savo nosimi ir verčia tuoktis. Panevėžio apylinkėse daug linksmų sakmių apie Velnius ir jų išdaigas yra surinkęs

Pav. 57 Šarkalnės alkos Dievo Krėslas su Galąstuvu

kalbininkas J. Balčikonis. Kartais ant akmenų mažųjų duobučių išdėliojimas primena žvaigždynus, todėl tokie akmenys vadinami Žvaigždžių akmenimis.

Ant paties Senvagės skardžio stovi mažai kam žinomas Velnio krėslas (Pav. 55). „Kartą girtas žmogelis atsisėdo ant akmens pailsėti. Tuojau pasigirdo baisus balsas iš po žemių: „Ko čia sėdi ant mano krėslo?“ (*Sakmė*). Žmogelis baisiai išsigando, iškart prablaivėjo ir pabėgo. Paskui jis metė gerti ir dabar gražiai gyvena su vaikais Kranto gatvėje...“ Dažnai tokie akmeniniai krėslai būna kartu su plokščiu akmeniu - „galąstuvu“ (Pav. 56), jie sudaro šventvietės ansamblį kaip Šarkalnės alkos akmenys (Pav. 57), Silų Badakmenis (Pav. 58), Abukauskynės akmenys (Pav. 59). Iš Senvagės ištrauktas plokščias akmuo, dabar stovintis mokyklos kieme, Kranto gatvėje, galėjo sudaryti šventvietės ansamblį: Velnio krėslas su Galąstuvu. Senas panevėžietis skulptorius Algirdas Jonušis pa-

Pav. 58 Silų badakmenis
(Madonos rajonas, piešinys Maros Urtane, 1990)

Pav. 59 Abukauskynės akmenys

pasakojo, kad prieš pusšimtį metų Velnio krėslas stovėjo vyšnių sode ir buvo vadinamas Vyšniaus krėslu. (Indijoje dievas Višnu yra pasaulio tvarkos saugotojas ir žmonių globėjas). Velnio vardas tėra nuoroda, jog tai su senąja lietuvių religija susietas akmuo. Krikščionybės įtakoje visa, kas pagoniška, imta tapatinti su velniu (Lietuviško Velnio, pasakų personažo, gyvulininkystės dievo, vėlių vedlio, nemaiškite su krikščioniškuoju Šėtonu. Šėtonas kilęs nuo žodžio „šaitan“, reiškiančio absoliutaus blogio dykumos dvasią). Pavyzdžiui, XIX amžiaus sakmėse buvo pasakojama, jog pirtyse maudosi laumės, o dabar jau velniai... tad galbūt kažkada akmuo buvo ne Velnio krėslas, o apdainuotas Deivės Aukso krėslėlis.

Pav. 60 Krekenavos krėslas

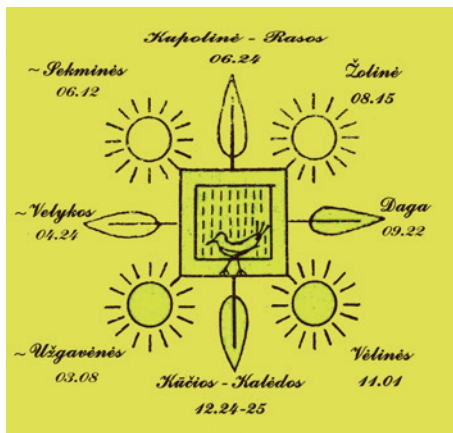
Nebeilgai stovės Velnio krėslas. Šalia (už penkių metrų) statomas bankas, kuriam prireikė aikštelės mašinoms. Didžiulis žilvytis, po kuriuo daug metų ramiai stovėjo Velnio krėslas, valdžios leidimu jau nurėž-

Pav. 61 Smėlynės gatvės akmenų kompozicija I

Pav. 62 Smėlynės gatvės akmenų kompozicija II

Pav. 63 Kalendorinės šventės

Pav. 64 Įstros akmeninis kalendorius, rodantis 8 kalendorines šventes

Pav. 65 Vėlių takas Žaliojoje girioje

Pav. 66 Abukauskynės kaimo akmenų lėja, rodanti saulėgrįžos rytą, saulės tekėjimo tašką

tas... Ne be Vėlių pagalbos bankas žlugo, statybos įstrigo, o akmuo tebeguli.

Dažną panevėžiečio kiemą puošia akmenų kompozicijos (Pav. 61, 62, 64). Tarp meninių kompozicijų galima išskirti akmeninius kalendorius - saulutes (Pav. 63, 64).

Pav. 67 Senvagės lėja (Skulptorius A.Siderkevičius)

Pav. 68 Orientuoti Vyčių kaimo akmenys

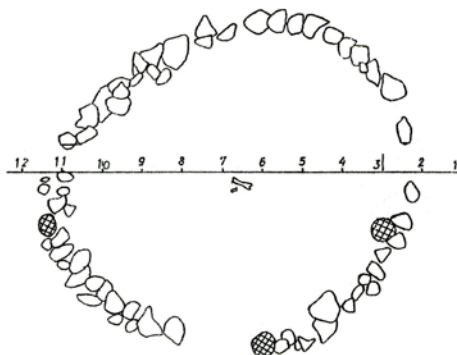

Pav. 69 Akmenų vainikas Pajstrio kapinėse

Akmenų eilės - lėjos taip pat yra senovės kalendoriai (Pav. 65, 66, 67, 68). Surikiuoti į eilę akmenys viziriai, sudaro liniją ir rodo kalendorinį saulės tekėjimo tašką horizonte, pavyzdžiui, šienapjūtės pradžią (Pav. 66). Šalia Panevėžio įsikūrusiame Vyčių kaime sudėliota akmenų eilė, orientuota į Saulės tekėjimo tašką Kalėdų rytą (Pav. 68).

Retos ir labai prasmingos yra akmeninių vainikų, apskritimų kompozicijos (Pav. 69, 70, 71). Jos simbolizuoja paleolito laikų Deivės Motinos (Pav. 72, 73) vainiką. (Vainikas ant kapo, vainikas virš namo, nuotakos vainikėlis, žiedas ir t.t. yra Deivės ženklai, rodantys jos buvimą ir globą). Marijos Gimbutienės aprašytą Didžią paleolito Deivę, mano nuomone, vaizduoja A.Smilingio sukurta skulptūra. Talentingus menininkus aplanko vaizdiniai iš atavistinės atminties. Deltuvoje užrašytoje su-tartinėje apdainuotos Didžiosios Deivės kančios, kuomet vyko religinės reformos, vyriškieji Dievai užėmė panteo-

na, tuomet baigėsi Aukso amžius. Zarasų rajone stūkso Ledakalnis, išsagojęs Didžiosios Deivės Ledos vardą.

Pav. 70 Berčiūnų pilkapyje akmenų vainikai juosia degintinius kapus

Pav. 71 Berčiūnų pilkapius juosia akmenų vainikai

Pav. 72 Užmirštoji Deivė
(D.Rudytės piešinys)

Pav. 73 Nubaustos Deivės stabas
(Skulptorius A.Smilingis)

*Didis vargelis, dobilo,
Sielvartėlis, dobilo,
Po mano širdžia, dobilo,
Ugnelę kūrė, dobilo,
Baltų pirštelių, dobilo,
Strėleles drožė, dobilo,
Rūtų vainiku, dobilo,
Žirgelį šėrė, dobilo,
Želtom kaselėm, dobilo,
Žirgą žančiojo, dobilo,
Gailiom ašarėlėm, dobilo,
Žirgelį girdė, dobilo.*

Pav. 74 Ligoninės akmeninis Burtų katilas
(S.Bagdonavičiaus nuotrauka)

Deivės vainikas gali būti sudėtas ir iš akmenų. Šalia Panevėžio prisiglaudusioje seniausioje Berčiūnų gyvenvietėje yra išlikę virš septyniasdešimties XI-XII amžių pilkapių su kuršiams būdingu pilkapį juosiančiu akmenų žiedu (Pav. 70, 71). Tradicija vis dar gyva, nes ir dabar ant kapo kartais sukraunamas akmenų vainikas (Pav. 69).

Prie ligoninės vartų Panevėžio daktarai dar prieš karą pasistatė akmeninį Burtų katilą - Didžiosios Deivės indą. Kad niekas neperprastų paslapties, prisodino į katilą gėlyčių (Pav. 74). Bet panevėžiečiai mato, kaip medikai baltais chalatais sukinėjasi apie akmeninį katilą, pasišnabžda lotyniškai, prieš rimtą operaciją pritūpę glosto

akmens šoną... Nieko stebėtino, juk gydytojai priklauso žynių luomui.

Mūsų baltiškieji akmeniniai katilai yra artimi keltų dievo Lugo burtų katilams. Jie minimi daugelyje senovės keltų tekstų. Europoje, kur gyveno mūsų kaimynai keltai, archeologinių tyrimų metu rasta dešimtys senovinių ritualinių katilų. Katilas – ir kaip magiškas simbolis, ir kaip realus indas – vaidino svarbią rolę ne tik keltų, bet ir skandinavų, slavų, baltų sakralinėje tradicijoje. Pats žymiausias Burtų katilas, be abejo, yra garsusis sidabrinis Gundestrupo katilas, rastas 1891 metais Šiaurės Jutlandijos pelkėse. Tą katilą Danijoje labai saugo. Galvokit, ką norit, bet burtai veikia! Už alų, kurį Panevėžyje daro ir išgeria panevėžiečiai, susimokame danams...

Lietuvoje „burtų katilai“ buvo akmeniniai. Įvairaus dydžio įdubimai ant akmenų buvo vadinami katilais, dubenimis, kaušais, lėkštėmis, bliūdais, geldomis, loviais. „Atsinaujinimo“ katilas minimas lietuvių pasakoje „Iš kiaušinių išperėti vaikai“. Herojus, žirgui padedant, pergudrauja Velnienę, Saulės motiną, Marių karalių geležiniais nagais ir t.t. Toliau pasakoje svarbią rolę vaidina Deivės atributas – pienas:

„Karalaitė liepė užkaisti tą pieną į katilą ir užvirinti tam ponui maudyti:

– Kai tu nusimaudysi tame piene, tai tada tu mane vesi.

Ėmė tas ponas ir suvirė. Paskui vėl liepė pamilžti ir užkaisti. Tas arklys bernui sako:

– Tu nelipk į tą pieną, kol aš triskart neatsidūsė-

siu. Kai trečią sykį atsidūsėsiu, tai tu lipk į tą pieną, nebus jįsai karštas.

Taip jis nusimaudė ir paskui tą karalaitę vedė. Ir tas dvaras jam teko.”

Pav. 75 Akmeniniai grybai puošia lietuvių sodybas

Pav. 76 A.Smetonos gatvės grybai

„Atsinaujinimo” katilus galima atpažinti pasakų pragare. Čia katilas ne tik kaip bausmės, bet ir kaip ištaisymo, atgimimo priemonė. Ten, prie katilų, triūsia velniai. Vienaime katile verda tinginius, kitame melagius, trečiame arkliavagius ir t.t.

Pav. 77 Krekenavos akmeniniai grybai

Pav. 78 Nirtaičių kapelių Juozo Gedmino iškaltas akmeninis grybas

Bene labiausia paplitusi mitologinių akmenų rūšis Panevėžio mieste ir aplinkiniuose kaimuose yra akmeniniai grybai (Pav. 75, 76, 77). Dabar jau užmiršta, kad grybai yra nelaimingi Perkūno vaikai, bet grybautojai ankstų rytą mato, kad grybukai „ašaroja“...

Grybo, esančio kosmogoninėje shemoje, įvaizdis ir tolesnė transformacija atsispindi kai kurių Lietuvos, Latvijos kapinių paminkluose. Akmeniniais grybais buvo puošiami kapai. Išliko keletas akmeninių grybų Latvijos, Lietuvos ir Baltarusijos kapinėse. Akmeninius grybus, kurie tebestovi Radviliškio rajone, Nirtaičių kapeliuose, prie kelio į Kelmę, iškaltė Juozas Gedminas (Pav. 78).

Grybo formos akmuo be įrašų ir ženklų gulėjo Mažosios Riešės kaimo kapelių vietoje. Kartą apylinkės akmentašys akmenį parsivežė namo, norėdamas iš jo kažką ištašyti, tačiau jam prisisapnavę, kad akmenį reikia nuvežti atgal. Jis taip ir padaręs.

Pasak V.N.Toporovo, grybai patenka į triadą „gyvenimas, mirtis, gimimas“, kur atsikartoja įvairiais mito objekto perkėlimais. Grybų mitologinis ryšys su požemiu ir mirusiųjų pasauliu rodo chtonišką grybų kilmę. Sena ritualinė akmeninių grybų statymo tradicija neišnyko, bet parkeliavo nuo kapų prie namų (Pav. 75).

V.N. Toporovo nuomone, grybai sietini su pagrindinio mito tema, kai Perkūnas baudė savo vaikus išmete juos iš dangaus ir paverte į augalus ir grybus. Kad grybai yra Dievų vaikai nurodo lietuvių, gudų, suomių patarlės: Kur ažuolai – ten grybai. Vaikus auginti - ne grybus rinkti (gudų). Pakelės grybai – paleistuvės vaikai (suomių).

Musmirė išdygsta iš kiaušinio. Praplėšusi ovalo formos baltą apvalkalą, išauga ryškiai raudonas su baltais taškučiais ir sijonėliu nuodingas grybas. Kiaušinis turi turtingą mitologiją, siekiančią paleolito Didžiosios Deivės - paukštės laikus. Raudonasis musmires, kaip turinčius magiškų galių grybus, prieš mūsų valgydavo vikingų kariai - berserker, nuo jų pakvaišdavo, prarasdavo savisaugos instinktą ir tapdavo bebaimiai. „Raudonas ir linksmas“ musmires Sibiro šamanai naudodavo norėdami sukelti haliucinacijas. Užpoliarėje, Čiukotkoje, musmirės vaizduojamos kaip žmoniukai. Meksikoje haliucinacijas

sukeliantis grybas Psilocibe (teonanakatl) buvo laikomas Dievo atributu ir jį naudojo religinėse apeigose. Yra rastos majų ir actekų ritualinės grybų skulptūrėlės. Viduramžiais Europoje inkvizicija uždraudė haliucinogeninių grybų vartojimą liaudies medicinoje. Ir dabar moterims kartais dovanoja spalvingas musmires – sages, talismanus.

Kartais grybus prie namų žmonės padaro gan didelius. K.Janonio rinkinyje užrašyta sakmė, kad „seniau buvo labai didelių ir labai mažų žmonių. Milžinai buvo tokie dideli, kad žmogų pasikišdavo po pažasčia ir nešdavosi kaip nieką. Jų grybai irgi buvo labai dideli, kad ir lietūs, ar ką, tai milžinai, būdavo, ir palenda po jais“

Grybai panašūs į skrybėlėtus žmogučius, sakmėse jie tapatinami su žmonėmis. Labai panašios ir tarsi papildančios viena kitą yra lietuvių ir gudų etiologinės sakmės apie grybų kilmę. Lietuvių sakmėje „Kaip atsirado žmogus“ sakoma: „Kur nusispjovė Dievas, ten ir atsirado žmogus“. Gudų sakmėje – „Kur nusispjovė Dievas, pridygo grybų, todėl grybai panašūs į žmogukus“. Rusijoje, Vologdos apskrities kaimuose vaikams pasakojama, kad baravykai yra maži senukai, ketvirčio aršino. Afrikoje ir Sibire grybai laikomi naujagimių sielomis, todėl jų nevalgo. Kartais vaiko kapą ženklindavo paminklas su iškaltu grybu, arba akmeninis grybas (Pav. 79, 80) (Moters kapą ženklindavo kryžma).

Sukrikščionijoje gudų sakmėje pasakojama: „Vaikščiojo Dievas su šventu Petru po žemę. Petras nešėsi terbelę su duona. Išalko, atsilaužė slapta gabaliuką duonos

Pav. 79 Vaiko kapą rodo ant paminklo iškalti grybai

Pav. 80 Stačiatikių (Pijorų vienuolyno) kapinėse išlikęs akmeninis grybas

ir įsidėjo į burną. Tas nespėjo nuryti, kaip atsigręžė Dievas ir klausia, ką dar gero žmonėms padaryti? Susigėdęs Petras išspjovė tą duonos gabaliuką ir ten išdygo grybas. Taip ir atsirado grybai. Todėl per Petrines labai dygta grybai, ypač kazlėkai“.

Lietuviškoje sakmėje: „Šventas Petras, eidamas pro rugių lauką, nuskobė vieną varpelę. Nuskobė ir nukando grūdėlį išėmęs. Dievas ir sako:

– Ko lieti? Juk jis ne tavo. Spjauk lauk tą grūdėlį. Tas išspjovė. Dievas ir sako:

– Iš to grūdelio išdygs grybelis, te būna neturtingam žmogui“.

Pasakų ir sakmių grybai, kaip žmonės, socialūs.

Jie net nelaimingai myli: „Grybas abriedukas norėjo vesti žibuoklę. O jai jis labai nepatiko.

– Geriau jau aš mirsiu, negu tekėsiu už tokio bjauraus grybo!

Ir pavasarij, kai tik abriedukai ima augti, žibuoklės numiršta ir nebežydi jau“.

Pasakose grybams būdinga hierarchija. Baravykai „vadovauja“ grybams. Grybai gali net kariauti. Grybų vestuves ir karą J.Marcinkevičius aprašė poemoje „Grybų karas“. Aukščiausiai vertinamas baravykas – „baravykas pulkaunykas“. Grybai ne tik greitai auga, bet, kaip sakmėse pasakojama, moka kalbėti: „Kelios moterys buvo riešutaut. Eina jos namo, mato - šalia kelio stovi baravykas. Tas baravykas toks didelis, kad ir neapsakyt. Viena moteris paėmė tą baravyką, išrovė, pintinėlėn įsidėjo ir nešasi namo. Neša neša, prie pat kaimo tas baravykas iššoko ir sako:

– Dėkui, kad panešėjai! – ir nudūmė atgal į mišką.“

Kartais grybai sudygsta vadinamais „laumių ratais“. Visi „žino“, kad tuose ratuose būna užkasti lobiai. Bavarijoje grybų ratus vadina „raganų ratais“ – „švamerrlin“. Iš tokių vietų Valpurgijos naktį raganos skrenda į susirinkimą ant Brokeno kalno. Tik Olandijoje grybų ratus ištrypė ne raganos, o velniai sviestą mušdami (olandai viską daro kitaip, jie net per Velykas ridena ne kiaušinius, bet apvalius sūrius...) Lietuvoje, kur laumės ratelius šoko, paskui taip ratu ir pridėjo grybų. P.Dundulienė pasakoja, kad „Saulės dukra Indraja buvo vandenų laumė, gal

Perkūno žmona. Jos darbas buvęs atskirti šungrybius nuo grybų. Kai kurie grybai buvo vadinami laumriešučiais, o grybų ratai – laumės ratais“ (Pav. 81).

Pav. 81 Laumių ratai

Kai kurios sakmės atskleidžia paslaptį, jog grybai – Perkūno vaikai. Pasakojama, Perkūno žmona nebuvo jam ištikima, vis Velnias viliodavo ir prisiviliodavo, buvo ją net pavogęs. Perpykęs Perkūnas sužeidė Velnią, o žmoną išvarė, pavertęs ją vabaliuku – dievo karvute, vaikus pavertė į augalus ir grybus. Jie dėl savo formos kartais siejami su erotika, vaisingumu. Dainuojamos dviprasmiškos dainelės: „Su sena pana išėjau grybauti ir atradau lepšę – negaliu išrauti“... Sibire gyvenanti ketų tautelė, išsaugojusi savo kultūrą, kalbą ir runų raštą, „atskleidžia“

grybų kilmės paslaptį: „Seniau vyrai ir moterys gyveno atskirai, falai augo miške ir moterys ten nueidavo esant reikalui. Vienai jų atsibodo taip dažnai bėgioti į mišką ir ji, išsirovusi falą, parsinešė namo. Atsitiktinai jį pamatė ir atėmė vyriškis. Nuo to laiko vyrai vaikšto išdidūs, vis pasitikrina, ar dar nepametė savo grybo. Dabar, esant reikalui, moterys jau eina pas vyrus, o falai miške sumenko ir pavorito paprastais grybais“.

Seniau žmonos piktiems girtuokliaujantiems vyrams pataisydavo mėšlagrybių (perlaužus jie nusidažo melsvai) su sviestu. Sakoma, kad tie, kurie po trijų dienų likdavo gyvi, nebeugdavo.

Pav. 82 Ant Vėlių suolelio lietus parodė pėdutę (2011 vasara)

Grybauti reikia mokėti ir žinoti. Anglijoje, Essexse, sakoma: „Mėnulis auga – eik grybauti, mėnulis dyla – sėdėk namie“. Einantį grybauti, kad jam sektųsi, namiškiai apmėtydavo batais (batus siūna, kaip žinia, Velnias). Dzūkijoje rastas pirmas grybas buvo aukojamas dievukui Samanėliui ir sukalbama maldelė: „Miškinėli, Girinėli, manęs girioj nevedžiok, grįžtant kelio nepastok“. Kaimynai gudai grybus taip ir vadina: „lesovik“ – Miškinėlis“, „borovik“ – Girinėlis, „machovik“ – Samanėlis. Kiekvienas grybautojas turi savo laimę. Kas jos neturi – grybauti tegu neina. Grybai dideli slapukai. Kiekvienam grybautojui yra užaugęs tam tikras skaičius grybų. Randi tik tau skirtus grybus, kitų žmonių grybų nepamatysi. Jei tau skirtų grybų nepaimi, tai jie supūna, bet kitas niekas jų nepamatys. Lietuvoje juokaujama: „Jei radai baravyką, lepšių nebeimk. Jei paimsi, rasi tik lepšes...“ Grybai raudonomis skrybėlaitėmis renkami ypatingu būdu. Raudonikius reikia rinkti einant prieš saulę, tik ne pasauliui. Grybą reikia rasti, kol jo nepamatė kito žmogaus akis. Jei jau pamatė, tai tas grybas sukirmys. Jei mažą grybuką rasi samanose ir jį apkasęs paliksi augti, kitą dieną rasi tokį pat, tik jau sukirmijusį. Jei pamatysi, kaip grybas auga, gali apakti... Vieniems grybų valgyti negalima, reikia pavaišinti kitus ir būtinai tuos, kurie jus apmėtė batais... Stovintys kieme akmeniniai grybai lemia grybautojui sėkmę.

Kartais akmens forma, ženklas, spalva atskleidžia ilgai saugotą paslaptį. Mūsų protėviai, tikėjo kad akmuo gyvas, tik labai lėtas ir kantrus kaimynas, nes ir patys buvo panašaus būdo. Panevėžyje yra daug akmenų mylėtojų, kurie stato aukurus, labirintus, išvaizdžiais akmenimis puošia kiemus, takus, namus. Radę šventą akmenį su pėdute ar ženklu, būtinai praneškite mūsų miesto Kraštotyros muziejui. Archeologai ištirs, o mes visi pasigrožėsime juo ir pajusime protėvių rankų šilumą.

Lietuvoje randamus šventuosius akmenis galima klasifikuoti pagal autoriaus siūlomą klasifikaciją (Priedas nr. 1).

Šventųjų akmenų klasifikacija

1. Mitologiniai akmenys be ženklų

2. Pėduotieji akmenys, zoomorfinės ir antropomorfinės pėdos

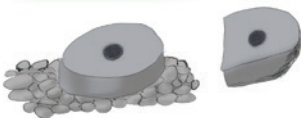
3. Akmenys su „įspaustų“ pirštų žymėmis

4. Akmenys su įspirtomis kulno žymėmis

5. Šeimyniniai (aukštaitiškieji) aukurai, kertiniai akmenys, akmeniniai laiveliai

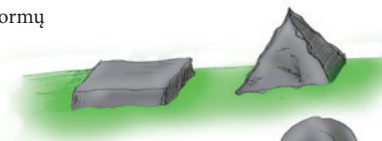
6. Bendruomenių (kuršių) aukurai

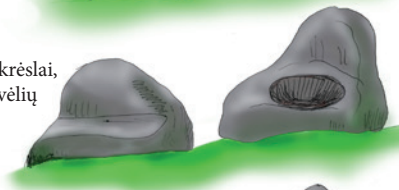
7. Laumių „bliūdai“ ir geldos

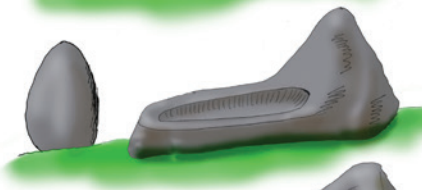
8. Plokščių, piramidžių formų akmenys

9. Dievų „rakandai“ – krėsmai, stalai, varstotai, plūgai, vėlių suoleliai ir kt.

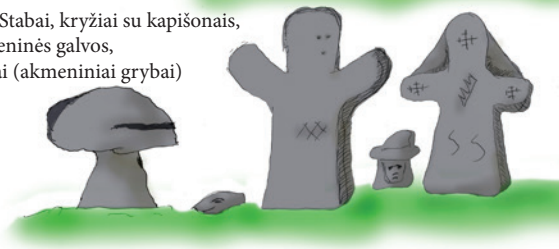
10. Akmeniniai kiaušiniai

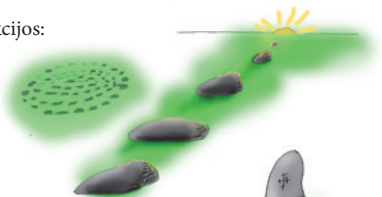
11. Akmeninės lovos

12. Stabai, kryžiai su kapišonais, akmeninės galvos, seidai (akmeniniai grybai)

13. Akmeninās konstrukcijas:
labirintai, lējos, vizīriai

14. Akmenys su loveliais,
menhirai

15. Pakelti akmenys - stebyklos

16. Dolmenai

17. Akmenys su užrašais,
ženklaiss, riboženklii

LITERATŪRA

1. Becker Udo. Simbolių žodynas. Vilnius, 1995, 292psl.
2. Beresnevičius G. Dausos. Pomirtinio gyvenimo samprata senojoje lietuvių pasaulėžiūroje. Vilnius: Gimtinė/Taura, 1990, 214psl.
3. Beresnevičius G. Religijotyra, TYTO ALBA, Vilnius 2003, 239psl.
4. Beresnevičius G. Trumpas lietuvių ir prūsų religijos žodynas. AIDAI. Vilnius, 2001, 214psl.
5. Biedermann H. Knaurs Lexikon der Symbole. Munchen, 1989, 62 psł.
6. Brastinių Ernestas. Dievturių sielmokslis arba teoforų katekizmas. Senovės latvių tikybos mokymas. 1994, Kaunas, 44psl.
7. Dumezil G. Loki. Paris, 1948.
8. Dundulienė P. Lietuvių liaudies kosmologija. Vilnius, 1988, 85,50psl.
9. Dundulienė P. Žaltys ir jo simboliai lietuvių liaudies mene ir žodinėje kūryboje. 2005 m.
10. Gimbutienė M. Baltų mitologija: senovės lietuvių deivės ir dievai. Vilnius, 2002, 107psl.
11. Grybai. Mažoji enciklopedija. Vilnius, 2012, 56-63psl.
12. Iš Panevėžio krašto tautosakos. Sudarytojas Urbonas E. Panevėžys, 2003 m.
13. Lasickis J. Apie žemaičių dievus. V., 1983 m.
14. Kaip atsirado žemė. Lietuvių etiologinės sakmės. Norbertas V. Vilnius, 1986, 93 - 94psl.

15. Klan Jaroslav. Co vime o haubach. Praha, 2000 m. 14 psl.
16. Knizikevičienė L. Pirmųjų Panevėžio bažnyčių ir senamiesčio gatvės istorija. Panevėžys, 2007 m.
17. Krėvė V. Perkūnas, Vaiva ir Straublys. Vilnius, 1979m.
18. Kulikauskienė R. Mūsų protėvių laidosena // Mokslas ir gyvenimas. 1988. Nr.11
19. Lasickis J. Apie žemaičių dievus. Vilnius, 1983 m.
20. Laurinkienė N. Mito atšvaitai lietuvių kalendorinėse dainose. Vilnius „Vaga“, 1990m.
21. Leondin Maria. Talismanai ir amuletai mūsų gyvenimo palydovai. Vilnius, 2007, 74-75psl.
22. Liaudies menas: mažoji architektūra t. 1, sudarė K. Čebulėnas, F. Bielinškis, K. Šešelgis, Vilnius, 1970 m.
23. Mačiulienė J. Artėja pavojinga grybapjūtė. „Lietuvos žinios“, 2008-08-19 Nr.185 (12117).
24. Narayan R.K. Gods, Demons and Others. London: Heinemann, 1965 m. (Vertimas autoriaus)
25. Novoruskij M. Grybų pasaulis. Pasakojimas apie grybus ir jų gyvenimą. Kaunas, 1940 m., 10-11psl.
26. S. Mastauskis, „Lietuvos ropliai“, mokslas ir gyvenimas, 1996 m., Nr. 10.
27. Skabeikytė – Kazlauskienė G. Lietuvių tautosaka. Kaunas, 2005 m.
28. Sužeistas vėjas. Lietuvių liaudies mitologinės sakmės. Sudarytojas Norbertas V. Vilnius, 1987, 79psl.
29. Šeškauskaitė D. Erotika tautosakoje. Kaunas, 2011, 270psl.
30. Širmulis A. Lietuvių liaudies akmeniniai memoria-

liniai paminklai. Vilnius, 1993, 50psl.

31. Šmitas P. Latvių mitologija. „Aidai“, Kaunas, 2004, 29psl.

32. Vaitkevičius V. Alkai. Baltų šventviečių studija. Vilnius, 2003, 117psl.

33. Vaitkevičius V. Senosios Lietuvos šventvietės. Aukštaitija. Vilnius, 2006, 75psl.

34. Vaitkevičius V. Aukštaičių tapatumo paieškos./ Aukštaitiški aukurai. Kaunas, 2006, 6-17psl.

35. Vasilevičius L. Jau lepšis sūnų apvesdino. Panevėžys, „Sekundė“. 2008-09-16 Nr. 207(3823).

36. Vėlius N. Kaip atsirado žemė. Lietuvių etiologinės sakmės. Vilnius, 1986, 15psl.

37. Vėlius N. Senovės baltų pasaulėžiūra. Struktūros bruožai. Vilnius, 1983 m.

38. Zinkevičius Z., Luchtanas A., Česnys G. Tautos kilmė. Vilnius, 2006, 28psl.

39. Афанасьев А.Н. Поэтические воззрения славян на природу. Том I. Москва, 1995, стр. 282.

40. Бычков А.А. Энциклопедия языческих богов. Москва, 2001, 42psl.

41. Вайшкунас Й. Музей этнокосмологии в Литве / Балто-славянские исследования 1997. Москва, 1998.

42. Василявичюс Л. Девичья рубашка на «звездном камне». Валуны с «вдавленными пальцем» ямочками / Отечество. Краеведческий альманах. Выпуск 18. Москва, 2000

43. Велюс Н. Древние смысловые пласты литовских святочных песен / Балто-славянские исследования

1997. Москва, 1998.

44. Власова М. Русские суеверия. Санкт - Петербург. 2000, 54psl.

45. Голан А. Миф и символ. Иерусалим, 1994, 183, 137psl.

46. Гуря А.В. Символика животных в славянской народной традиции. Москва, 1997, 207psl.

47. Ляукоў Э.А. Маўклівыя сведкі мінувшчыны. Мінск, 1992, 164psl.

48. Міфалогія беларусаў. Мінск, 2011. ISBN 978-985-01-0903-3. 132psl.

49. Мифологический словарь. Ред. Е.М.Меленицкий. Москва, 1992, 583psl.

50. Пропп. В.Я. Мифология волшебной сказки. Москва, 1998, 295psl.

51. Прошкин О.Л., Фролов А.С. Камень с чашечными углублениями с «Чертова городища» под Козельском / Российская археология № 1. 1995

52. Соболев А.Н. Мифология славян. Санкт-петербург, 1999

53. Уртанс Ю.В. Два вида культовых камней с выемками в Латвии / Археология и история Пскова и Псковской земли. 1992. Материалы семинара. Псков, 1992

ISBN XXX-XXX-XXXX-XX-X

Laimutis Vasilevičius. Panevėžio akmenys.

Autorius jau dvidešimt metų domisi mitologija, šventaisiais akmenimis, simbolika. Yra romuvis, dėsto etnokultūrą Panevėžio kolegijoje. Tai trečioji autoriaus knyga. Už etnokultūrinę veiklą 2002 metais apdovanotas „Romuvos“ sidabrinio žiedu.

Knygelėje pasakojama apie akmenis, saugančius senosios lietuvių kultūros ženklus. Pavyzdžiui, diamedis – Dievo medelis, pasodintas šalia juodo akmens. Gal ant to akmens ilsėjosi pats Dievas, kai dar lankydavo žmones? Vainikas prie kapo, vainikas virš namo, apskritimas ant akmens teberodo užmirštosios Deivės globą, rūpestį, jos būvimą.

UDK XXX(XXX.X)

Pa-xxx

Pirmojo viršelio nuotraukoje: Kraštotyrininkas Jonas Žilevičius (kairėje), surinkęs Švenčiuliškių dubenuotųjų akmenų rinkinį, su autoriumi (dešinėje).

Nuotraukos iš asmeninio L.Vasilevičiaus archyvo

Išleido ir spausdino UAB „Reklamos forma“
Venslaviškio g. 11, LT-35116 Panevėžys
Tiražas 100 egz.
Panevėžys 2014